

FILOLOG STUDENTLERDİN LINGVOMETODIKALÍQ KOMPETENCIYASÍN RAWAJLANDÍRÍW METODIKASÍ MASHQALALARÍ

Seytkasimov D.B.

*Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, Ámeliy filologiya
kafedrası dotsenti, p.i.d. (DSc)*

Tayanch so'zlar: filologiya, lingvometodika, etnografiya, lingvokulturologiya, stilistika, grammatika.

Ключевые слова: филология, лингвometодика, этнография, лингвокультuroлогия, стилистика, грамматика.

Key words: philology, linguometrics, ethnography, linguoculturology, stylistics, grammar.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada OTM filolog talabalarining lingvometodik kompetentsiyalarni tahlil qilindi. Maqolada filolog talabalarining lingvometodik kompetentsiyasini rivojlantirishga qaratilgan muommolar tahlil qilingan. Mavzuga doir taklif va tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье был проведен анализ лингвometодических компетенций студентов-филологов вузов. В статье проанализированы проблемы, направленные на развитие лингвometодической компетентности студентов-филологов. Даны предложения и рекомендации по теме.

SUMMARY:

This article analyzes the linguistic and methodological competencies of university philology students. The article analyzes the problems aimed at the development of linguistic and methodological competence of students of philology. Suggestions and recommendations on the topic are given.

Respublikamızda sońǵı jıllarda joqarı bilimlendiriwdiń sapasın arttırıw, bolajaq filolog-oqıtıwshılardıń kásiplik-pedagogikalıq tayarlıǵın, oqıw-tárbiya iskerligin jetilistiriw, oqıtıwdıń nátiyjeliligin arttırıwdıń usılların kúsheytiw, bilimlendiriwdiń hárbir basqıshınıń maqsetin anıq belgilew, bilimlerdi imkan dárejesinde tolıq iyelewdiń mexanizmlerin islep shıǵıwdıń tiykarları engizilmekte. Bilimlendiriw tarawınıń aldında "...mekteplerde tálim sapasın arttırıw, pedagog-kadrlardıń bilim hám tájiriyesin xalıqaralıq dárejege alıp shıǵıw, joqarı oqıw orınlarınıń QS hám TNE xalıqaralıq reytinglerge kiriwi

ushın maqsetli baǵdarlamalı islep shıǵıw” [1:5] tiykarǵı hám jetekshi wazıypalar etip belgilengen. Sonday-aq, “joqarı klaslarda berilip atırǵan tálim-tárbiyanıń sapası, muǵallımlardıń bilimín hám sheberligin talap dárejesinde dewge bolmaydı.

Respublikamızda keyingi jıllarda N.Bekniyazova, M.Ernazarova, G.Jumasheva, A.Najimova, A.Naurızbayeva, A.Yembergenova, Q.Yusupovlar tárepinen qaraqalpaq tili va ádebiyatın oqıtıw metodikası boyınsha ilimiy-izertlew jumısları alıp barıldı [2:134, 68, 52, 54, 52, 22, 66, 79].

Biz jumısımızdı izertlew barısımızda filolog-studentlerdiń lingvometodikalıq kompetenciyanıń jetilistiriw boyınsha úyreniw jumısların alıp barıw waqtında mına nárseler anıqlandı:

1) JOO tálim baǵdarları ushın ajratılǵan oqıw saatlarınıń kólemin kórip shıǵamız. Bolajaq filolog-oqıtıwshılardı tayarlawǵa baǵdarlaw ushın Qaraqalpaq mámleketlik universitetinde 60230100 – Filologiya hám tillerdi oqıtıw (qaraqalpaq tili) bakalavr tálim baǵdarı oqıw jobasına tek “Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası” pání kirgizilgen. Ulıwma 4 jil dawamında kurs ushın oqıw jobada ulıwma 7200 (sonnan 3120 auditoriya saati) saat berilgen bolsa, bul pán ushın 240 (sonnan 120 auditoriya saati) saat ajratılǵan, bul ulıwma saat sanınıń 3,3% (sonnan auditoriya saatınıń 3,8%) quraydı.

Nókis mámleketlik pedagogika institutında filolog-studentlerdiń lingvometodikalıq kompetenciyanıń jetilistiriwdiń pedagogikalıq múmkinshiliklerin úyrengenimizde, bolajaq filolog-oqıtıwshılardı tayarlawǵa baǵdarlaw ushın 5111300 – Ana tili hám ádebiyatı (Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı) bakalavr tálim baǵdarı oqıw jobasına “Qaraqalpaq tilin oqıtıw metodikası”, “Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikası”, “Qaraqalpaq tilin basqa tillerde oqıtılatuǵın mekteplerde oqıtıw”, “Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıwda innovaciyalıq texnologiyalar” hám “Ulıwma bilim beretuǵın mekteplerde kórkem ádebiyatqa baylanıslı dóretiwshilikti úyretiw máseleleri” pánleri kirgizilgen. Ulıwma 4 jil dawamında kurs ushın oqıw jobada ulıwma 7200 (sonnan 3120 auditoriya saati) saat berilgen bolsa, bul pánler ushın 900 (sonnan 370 auditoriya saati) saat ajratılǵan, bul ulıwma saat sanınıń 12,5% (sonnan auditoriya saatınıń 11, 8%) quraydı.

Nawayı mámleketlik pedagogika institutında filolog-studentlerdiń lingvometodikalıq kompetenciyanıń jetilistiriwdiń pedagogikalıq múmkinshiliklerin úyrengenimizde, bolajaq filolog-oqıtıwshılardı tayarlawǵa baǵdarlaw ushın 6011500 – Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı bakalavr tálim baǵdarı oqıw jobasına “Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası”, “Qaraqalpaq tilin basqa tillerde oqıtılatuǵın mekteplerde oqıtıw” hám

“Qaraqalpaq tilin oqıtıwda innovaciyalıq usıllar” pánleri kirgizilgen. Ulıwma 4 jıl dawamında kurs ushın oqıw jobada ulıwma 7200 (sonnan 3030 auditoriya saati) saat berilgen bolsa, bul pánler ushın 420 (sonnan 210 auditoriya saati) saat ajratılğan, bul ulıwma saat sanınıń 5,8% (sonnan auditoriya saatınıń 6,9%) quraydı.

Bul álbette, kórsetilgen joqarı oqıw orınlarında bolajaq filolog-oqıtıwshılardı tayarlawğa, olardıń lingvometodikalıq kompetenciyasın jetilistiriwge ajratılğan metodikalıq pánler ushın saatlar sanınıń muǵdarı júdá az ekenligin kórsetedi.

2) Joqarı oqıw orınları studentleri ushın “Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası” baǵdarındaǵı pánlerden berilgen bilim, kónlikpe, tájiriye Sizdi qanaatlandıra ma?” degen sorawǵa studentler tómendegishe juwap berdi:

1-keste

“Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası” baǵdarındaǵı pánlerden berilgen bilim, kónlikpe, tájiriye Sizdi qanaatlandıra ma?	QMU		NMPI		NawayıMPI	
	awa	yaq	awa	yaq	awa	yaq
	43,0	57,0	49,3	50,7	46,6	53,4

Soraw nátiyjeleri QMU studentleri tárepinen (57,0%) “qanaatlandırarsız”, NMPI studentleri (50,7%) NawayıMPI (53,4%) “qanaatlandırarsız” nátiyjeni kórsetti. Usı sorawdıń dawamı sıpatında berilgen “Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası baǵdarındaǵı pánlerdi ele de kóbirek oqıtıw kerek dep esaplaysız ba?” degen sorawǵa studentler tómendegishe juwap berdi:

2-keste

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası baǵdarındaǵı pánlerdi ele de kóbirek oqıtıw kerek dep esaplaysız ba?	QMU		NMPI	NawayıMPI		
	awa	yaq	awa	yaq	awa	yaq
	68,2%	31,8	89,8%	10,2	93,3	6,7

Kórsetilgen juwaplarǵa qaraytuǵın bolsaq, studentlerdiń kópshilik bólegi metodika pániniń oqıtılıwı tárepdarı ekenligin kórsetti.

3) Ámeliyat waqtında “Mektepte sabaq ótiw waqtında qanday qıyınshılıqlar bar?” degen sorawǵa studentler tómendegishe juwap berdi: 3-keste

Mektepte sabaq ótiw waqtında qanday qıyınshılıqlar bar?	Hádden tis hújjetlestiriw isleri	Oqıwshılardıń tártipsiz ekenligi	Zamanagóy texnikanıń jetispewshiligi	Albrawshlıq	Mektep muǵaddimleriniń jılı qabal etpewi	Taza sabaqlıqlar menen sabaq ótiw	Jámi	Qıyınshılıq joq
QMU	19,6	40,1	19,6	3,7	4,6	0	87,8	12,2

NMPI	0	46,8	2,5	8,8	2,5	13,9	74,6	25,4
NawayıMPI	6,6	66,6	0	13,3	0	0	86,7	13,3

Kórip ótkenimizdey, studentler kóbirek mektep oqıwshıları menen islesiwde qıyınshılıqlarǵa dus kelgenin kóriwimizge boladı. Bul ushın olarǵa oqıw jobada “Ámeliy psixologiya”, “Pedagogikalıq sheberlik”, “Pedagogikalıq konfliktologiya” pánlerin kirgiziw arqalı sabaq waqtında tárbiyası awır balalar menen qalay islesiw kerek ekenligin, balalar psixologiyasın úyreniw zárúrligin úyretiwimiz kerek.

4) Anketada “Joqarı oqıw orınları studentleri ushın jazıwdı úyretiw (durıs jazıw, diktant, bayan, shıǵarma jazıw) kónlikpeleri Sizge úyretildi me? Bul boyınsha ótilgen sabaqlar Sizdi qanaatlandıra ma?” degen sorawǵa studentler tómendegishe juwap berdi: 4-keste

№	Soraw	QMU		NMPI		NawayıMPI	
		awa	yaq	awa	yaq	awa	yaq
1	Joqarı oqıw orınları studentleri ushın jazıwdı úyretiw (durıs jazıw, diktant, bayan, shıǵarma jazıw) kónlikpeleri Sizge úyretildi me? Bul boyınsha ótilgen sabaqlar Sizdi qanaatlandıra ma?	38,3	61,7	54,4	45,6	40	60

Soraw nátiyjeleri QMU studentleri tárepinen “qanaatlandırarlı” nátiyjeni (38,3%) kórsetken bolsa, NMPI studentleri “qanaatlandırarlı” nátiyjeni (54,4%), Nawayı MPI “qanaatlandırarlı” nátiyjeni (40%) kórsetti.

5) Sonday-aq, “Siz ózińizdi qaraqalpaq tilinde qátesiz jaza alaman dep esaplaysız ba?” degen soraw berilgende soraw nátiyjeleri tómendegishe boldı:

5-keste

№	Soraw	QMU		NMPI		NawayıMPI	
		Awa	Yaq	Awa	Yaq	Awa	Yaq
1	“Siz ózińizdi qaraqalpaq tilinde qátesiz jaza alaman dep esaplaysız ba?”	43,0	57,0	30,4	69,6	40,0	60,0

QMU studentleri eń tómeni qáteler sanı 4, joqarı qáteler sanı 23 bolǵan bolsa, NMPI studentleri eń tómeni qáteler sanı 6, joqarı qáteler sanı 25 boldı, Nawayı studentleri eń tómeni qáteler sanı 9, joqarı qáteler sanı 18 bolǵan bolsa, Shımbay filialı eń tómeni qáteler sanı 5, joqarı qáteler sanı 23 boldı. Orta esapta QMU studentleri qáteler sanı 9, NMPI studentleri qáteler sanı 8, NawayıMPI studentleri qáteler sanı 8, Shımbay filial studentleri qáteler sanı 7 boldı.

6) Sóylew kompetenciyanı tekseriw maqsetinde studentlerdiń sózlik baylıǵın, sóylew sheberligin tekseriw maqsetinde “Televidenieden tikkeley

efirden shıǵıwǵa tayarsız ba, erkin sóyley alasız ba?” degen soraw berilgende soraw nátiyjeleri tómendegishe boldı:

7-keste

1	Soraw	QMU		NMPI		NawayıMPI	
		Awa	Yaq	Awa	Yaq	Awa	Yaq
	“Televidenieden tikkeley efirden shıǵıwǵa tayarsız ba, erkin sóyley alasız ba?”	41,2	58,8	30,4	69,6	66,6	33,4

7) Sonday-aq, oqıtıwshılıq kásibin iyelewde házirgi ótilip atırǵan pánlerde “Teoriya” yamasa “Ámeliy” tárepleriniń qaysısı Siz ushın áhmiyetli degen soraw berilgende nátiyje tómendegishe boldı:

8-keste

1	Sizińshe, joqarı oqıw orınları studentleriniń qaysı tayarlıǵın jetilistiriw talap etiledi? a) teoriya; b) ámeliy	QMU			NMPI			NawayıMPI		
		Teoriya	Ámeliy	Ekewi de kerek	Teoriya	Ámeliy	Ekewi de kerek	Teoriya	Ámeliy	Ekewi de kerek
		27,1	63,5	9,3	8,8	82,2	8,8	13,3	73,4	13,3

Izertlew nátiyjeleri tiykarında tómendegi usınıslar islep shıǵıldı:

1) joqarı oqıw orınlarınń filologiya bakalavriat tálim baǵdarları ushın kiriw imtihanlarınan test sınawın biykar etip, ornına milliy sertifikatqa iye bolǵan abiturientlerdi qabıllawdı egiziw;

2) joqarı oqıw orınlarınń filologiya bakalavriat tálim baǵdarlarınń oqıw jobasındaǵı pánler kompleksine tiyisli ózgerisler kirgiziliwi kerek: “Ámeliy psixologiya”, “Pedagogikalıq sheberlik”, “Pedagogikalıq konfliktologiya”, “Inklyuziv tálim”, “Akterlıq sheberlik”, “Multimedia texnologiyaları”, “Grafikalıq dizayn”, “Etnografiya”, “Lingvokulturologiya”, “Stilistika”, “Sóylew mádeniyatı”, “Orfografiya hám puntuaciya máseleleri”, “Kitap oqıw mádeniyatı hám kórkem oqıw”, “Diskurs hám tekst analizi”, “Sóz baylıǵın asırıw”, “Awızeki sóylew ámeliyatı”, “Mámleketlik tilde is júrgiziw hám monitoring”, “Tekst lingvistikası hám t.b.

3) JOOda ana tili tálim mazmunın hám filolog-studentlerdiń kompetenciyasını jetilistiriwde “Ana tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası” kafedrasın dúziw, qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıw metodikası sabaqlarında bolajaq filolog-oqıtıwshılardı tayarlawǵa arnalǵan oqıw ádebiyatların nátiyjeli paydalanıwǵa itibar berilgen halda, óz aldına oqıw qollanba hám elektron sabaqlıq támiynatın jaratıw.

4) Filolog-studentlerdiń kompetenciyasın jetilistiriwde jetekshi rol atqaratuǵın multimedialı videorolikler kontentin jaratıwshı videostudiyalardı keńeytiw.

5) Ulıwma orta bilim beriw mekteplerindegi jańa áwlad sabaqlıqlarına milliylikti sáwlelendiriwshı qaraqalpaq xalıq úrp-ádetlerin, awızeki dóretiwshilik úlgilerin kirgiziw.

Ádebiyatlar:

1. Бекниязова Н.И. Таълим қорақалпоқ тилида олиб бориладиган мактабларнинг бошланғич синфларида ўқувчилар сўз бойлигини ошириш (предмет белгисини билдирган сўзлар мисолида): Пед. фан. номз.... дисс. – Тошкент, 1998. – 134 б.;

2. Жумашева Г. Икки тиллилик шароитида қорақалпоқ тилида сўзлашиш кўникмаларини шакллантириш (таълим рус тилида олиб бориладиган мактабгача таълим ташкилотларида ва умумтаълим мактабларининг бошланғич синфларида). Пед. фан. докт. дисс. автореф. – Нукус: 2021. – 68 б.;

3. Нажимова А.Д. Она тили дарсларида ўқувчиларнинг нутқини ўстиришга хизмат қилувчи машқлар тизими (таълим қорақалпоқ ва ўзбек тилларида олиб бориладиган бошланғич синфлар мисолида): Пед.фан.(PhD), док... дисс. автореф. – Нукус: 2022. – 54 б.;

4. Наурызбаева А.С. Методика обучения конструированию предложения на уроках каракалпакского языка в начальных классах школ с русским языком обучения: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Т., 2002.;

5. Yembergenova A.A. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning imloviy savodxonligini takomillashtirish metodikasi (ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablar misolida): Ped.fan. (PhD), dokt.... diss. avtoref. – Nukus: 2023. – 52 б.;

6. Эрназарова М.С. Таълим қорақалпоқ тилида олиб бориладиган мактабларнинг 2-синфларида ўзбек тилини ўқитиш методикаси: Пед. фан. номз... дисс. автореф. – Тошкент: 1999. – 22 б.